Darovita djeca

Mišić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:456368

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivana Mišić

Darovita djeca

Završni rad

Mentorica: doc.dr.sc. Daniela Šincek

Osijek, 2015.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....1

2. DAROVITOST 2

2.1. Komponente darovitosti.....4

2.2. Prepoznavanje i identifikacija darovitosti 6

2.2.1. Pogreške u prepoznavanju darovite djece.....10

2.3. Oblici darovitosti.....11

3. DAROVITA DJECA I OBITELJ.....12

4. DAROVITA DJECA U ODGOJNO- OBRAZOVNOM SUSTAVU.....14

4.1. Predškolska dob.....14

4.2. Pristup darovitim učenicima.....15

5. PROBLEMI DAROVITE DJECE.....18

6. ZAKLJUČAK.....19

7. LITERATURA.....21

Darovita djeca

SAŽETAK

Darovitost čini interakcija osnovnih skupina osobina: natprosječnih općih ili specifičnih sposobnosti, osobina ličnosti i visokog stupnja kreativnosti. Ovisno o različitim gledištima, postoje različite definicje ovog pojma, a danas je najprihvaćenija definicija darovitosti orijentirana na postignuće. Utvrđivanje darovitosti složen je proces koji započinje uočavanjem,odnosno prepoznavanjem znakova u ponašanju te analizom uradaka djeteta. To je standardizirani i kontinuiran proces koji obuhvaća svu djecu na svim dobnim razinama cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa. Nakon prepoznavanja znakova darovitosti, okolina bi se trebala intenzivnije baviti djetetom- sustavno i planirano obogaćivati djetetova iskustva te organizirati sve složenije situacije u skladu sa sve većim mogućnostima djeteta, a to sve ovisi o angažiranosti roditelja. Roditelji bi trebali imati vrlo prilagodljiv stil i uspostaviti kvalitetne emocionalne veze s djetetom. Vrlo je važno imati uvid i u zablude na koje treba obratiti pažnju pri prepoznavanju darovitih. Prepoznavanje darovitosti kod djece i usmjeravanje njihovih sposobnosti, osim za roditelje, veliki je izazov za mnoge učitelje. Učitelje je potrebno dodatno educirati o ovom fenomenu kako bi se osigurala djetetova dobrobit i u školskom okruženju. Darovita djeca zahtjevaju prilagođene odgojno-obrazovne pristupe i programe. Prosječan školski program obično im je nezanimljiv, a mogu pokazivati i znakove poremećaja u ponašanju, kao i otežane socijalizacije. Osim toga, ističu se radoznalosti, perfekcionizmu, samokritičnosti, postavljanju visokih ciljeva i lošem podnošenju strogih okvira.

.

Ključne riječi: darovitost, prepoznavanje i identificiranje darovite djece, školovanje darovite djece, odnos darovite djece i obitelji, problemi darovite djece.

Gifted children

SUMMARY

Giftedness is consisted of an interaction among three basic clusters of traits: above-average general or specific abilities, personality traits and a high degree of creativity. Depending on the different viewes, there are various definitions of giftedness, and today is the most widely accepted definition of giftedness focused on achievement. Identifying giftedness is a complex process that begins with the detection or identifying signs in the behavior and analyzing child works. It is a standardized and continuous process that involves all children at all age levels of the entire educational process. After recognizing signs of giftedness, environment should be dealing with child more intensely - systematic and planned enriching the child's experiences and organize increasingly complex situation in line with the increasing possibilities of a child, and it all depends on the parents involvement. Parents should have a flexible parenting style and quality to establish an emotional connection with a child. It is very important to have insight into the misconceptions and pay attention when identifying gifted. Recognizing the children's ability and directing their talent, is a major challenge, not only for parents but also for many teachers. Teachers need further education about this phenomenon in order to ensure the child's well-being in the school environment. Gifted children require adapted educational approaches and programs. The average school curriculum is usually uninteresting to them, and they may show signs of behavioral disorders, as well as difficulties in socialization. In addition, gifted children stand out of curiosity, perfectionism, self-criticism, setting high goals and poorly tolerating strict framework.

Keywords: giftedness, recognizing and identifying giftedness, education of gifted children, relationship between gifted children and their families, the problems of gifted children.

1. UVOD

Sve se više stavlja naglasak na uvažavanje različitosti kod djece u svim pogledima, kako onih smanjenih mogućnosti i sposobnosti, tako i onih s izrazitim, naprednim sposobnostima. Prema najopćenitijoj definiciji, djecu iznimnih sposobnosti naziva se darovitom djecom. Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec (1998) u svom priručniku za odgajatelje iznose da je pri spomenu „darovito dijete“ uvijek jasno na kakvu se djecu misli. Prilikom opisivanja takve djece, redovito se koriste izrazi poput: „ On je prije većine...“, „Ona je uspješnije od svojih vršnjaka...“, „ On uvijek brže od drugih...“, „Ona najčešće drukčije od svih...“ i slično, što znači takva djeca imaju bolja i viša postignuća. Vidljivo je da darovita djeca odstupaju od očekivanja i obrazaca razvoja tipičnih za svoje vršnjake. Važno je shvatiti i da daroviti pojedinci ne čine homogenu skupinu. George (2005) upozorava da takva djeca ne pokazuju ista obilježja ili osobine, nego širok raspon individualnih različitosti. Također, niti jedno obilježje samo za sebe ne čini darovitost. Daroviti često pokazuju i izuzetnu sposobnost i predanost zadatku, ali ne nužno na društveno prihvatljiv način ili u okviru školskog kurikuluma. Najvećim je dijelom povijesti mjerilo darovitosti bio značajan doprinos osobe društvu. To znači da je uvriježena pretpostavka bila da se darovitost pojavljuje tijekom vremena, a na taj su način identificirani Sir Francis Galton, Albert Einstein i Thomas Edison. Veliki nedostatak ovog načina identifikacije je što se većina djece ne uzima u obzir jer je malo djece koja će rano u životu značajnije pridonijeti društvu (George, 2005). U novije su se vrijeme definicije usmjerile na identifikaciju djece koja imaju potencijal, dakle one koja bi se mogla isticati po nečemu ili su već pokazala izvrsnost u nekom području. U ovom će radu biti opisano suvremeno shvaćanje pojma darovitosti i njegovo mijenjanje tijekom razvoja spoznaja u povijesti istraživanja ovog fenomena. Nakon toga će biti objašnjene i njegove komponente (sposobnosti, crte ličnosti i kreativnost) prema Renzullijevoj koncepciji darovitosti. U radu je posebna pažnja posvećena prepoznavanju darovitosti, najprije u smislu razlikovanja procesa otkrivanja i identifikacije, a potom i razlikovanja po različitim stupnjevima angažiranosti okoline, sve u svrhu prilagođavanja potrebama i interesima darovite djece te njihovog daljnjeg napredovanja i razvoja njihove darovitosti. Razni izvori informacija koji se koriste za identifikaciju darovitih- mjerne skale i liste za provjeru, standardizirani testovi, kao učiteljeve procjene također će biti pobliže objašnjeni. Nakon toga spomenut će se i najčešće pogreške do kojih dolazi pri prepoznavanju darovitih, a koje su uzrok mitova i zabluda. Uz pojam darovitosti vežu se nazivi poput „čudo od djeteta“, „idioti-mudraci“, genij i talent. Prema suvremenim se shvaćanjima oni smatraju oblicima darovitosti i kao takvi će također biti spomenuti u radu.

Tijekom proučavanja ovog fenomena, u interesu se često nađe i obitelj darovitih, odnosno njezin utjecaj na razvoj i izražavanje djetetove darovitosti. Oko toga su pitanja nastali mitovi o kojima se raspravlja na početku trećeg poglavlja, a nakon toga govori se o efikasnom načinu funkcioniranja obitelji darovitih pri čemu najvažniju ulogu imaju roditelji. Ovaj rad daje uvid i u važnost odgojno-obrazovnog sustava u razvoju darovite djece kroz odnos odagajatelja i učitelja prema darovitim predškolcima i učenicima. Najvjerojatniji odgovor darovitih na nezadovoljene odgojno-obrazovne potrebe je problematično ponašanje. Da bi se to izbjeglo, pruža im se mogućnost različitih programa ubrzavanja ili obogaćivanja nastave, kao i rad s mentorom. Takvi posebni pristupi i rad na razne načine doprinose daljnjem razvoju darovitih pojedinaca. Unatoč mnogim prednostima u smislu sposobnosti, darovita se djeca često susreću i s brojnim emocionalnim i socijalnim problemima poput emocionalne neosjetljivosti i izostanka tolerancije za različite probleme i potrebe. Problemi s kojima se darovita djeca susreću vidljiva su i u stereotipima kao što su da biti nadaren znači biti čudan, socijalno neadekvatan i loše adaptiran, koje je teško izbjeći u školama. O ovim problemima raspravlja se u posljednjem dijelu rada.

2. DAROVITOST

Pojam darovitosti nije lako jednoznačno odrediti. Ovisno o varijacijama u sposobnostima i osobinama koje se javljaju uz ovaj pojam, javljaju se i različite definicije. Za razliku od prvih shvaćanja darovitosti, koja su polazila od pretpostavke da je to kvaliteta koju netko ima ili nema, prema novijim se shvaćanjima darovitost ne promatra kao objektivno stanje nego kao socijalno određen fenomen (Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec,1998).

Težnja za što točnijim određivanjem pojma darovitosti dovela je tijekom povijesti do različitih shvaćanja. Počeci istraživanja darovitosti čine istraživanja karakteristika natprosječno inteligentnih pojedinaca. Najpoznatije takvo istraživanje proveo je Lewis Terman 1921. godine čiji su podaci postali glavno uporište za zaključivanje o darovitosti, pri čemu je glavno mjerilo darovitosti rezultat na testu koji pokazuje kvocjent inteligencije 130 i više. Prema tome, darovita djeca obuhvaćaju 1,5 do 2,5 posto u ukupnoj populaciji (Grgin, 2004). Takvo shvaćanje drži da testovi inteligencije mjere one sposobnosti koje pojedincu omogućuju snalaženje u novim situacijama i rukovanje apstraktnim pojmovima, odnosima i simbolima, što mu pak omogućuje ubrzano stjecanje znanja. Također, inteligencija predstavlja opću sposobnost, što znači da pojedinac postiže podjednako visoke rezultate u različitim tipovima apstraktnih zadataka

(Čudina-Obradović,1991). Utvrđivanjem brojnih nedostataka ovakvog shvaćanja darovitosti, javila se potreba za daljnjim istraživanjima. Kao najveći nedostatak, Čudina-Obradović (1991) navodi slabu prediktivnost. Naime, visoki kvocjent inteligencije pokazuje natprosječne sposobnosti pojedinca u učenju i rješavanju testova, odnosno njegove reproduktivne sposobnosti, ali to ne znači da će taj pojedinac biti uspješan u produktivnom stvaralaštvu, tj. da će proizvesti nove i drugačije ideje. Napuštanjem mjera inteligencije kao kriterija darovitosti, prema sljedećem se shvaćanju na darovitost gleda kao opću sposobnost divergentnog mišljenja. Pri tome se darovitim smatra onaj pojedinac koji je sposoban producirati velik broj novih ideja, a sposobnost divergentne produkcije (fluentnost ideja) mjeri se pomoću testova kreativnosti (Čudina-Obradović, 1991). Ipak, i za ovaj je kriterij utvrđena mala mogućnost predviđanja budućeg stvaralačkog ponašanja zbog čega se odbacuje shvaćanje kreativnosti kao samostalne, opće karakteristike pojedinca.

Prema suvremenim shvaćanjima, darovitost karakterizira neobično, iznimno ponašanje koje se ogleda u kvalitetnijem, boljem, značajnijem rezultatu ili produktu nego što ga postižu ostali pojedinci sa sličnim karakteristikama (Čudina-Obradović, 1991). Dakle, važnost se pridaje postignuću. Koren je iznio jednu od najprihvaćenijih definicija darovitosti koja se određuje upravo preko postignuća, a glasi: "Darovitost je svojevrstan sklop osobina na osnovi kojih je pojedinac u jednom ili više područja ljudskih djelatnosti sposoban trajno postizati izrazito visok natprosječni uradak" (Koren, 1989; str.9). Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec (1998) ovako izraženu darovitost nazivaju produktivna darovitost, budući da se darovitost kroz aktivnosti iskazala u određenim produktima. S druge strane navode potencijalnu darovitost. Naime, da bi se darovitost mogla iskazati u takvom postignuću, pojedinac mora imati određeni potencijal koji će mu omogućiti da se neke njegove sposobnosti razviju do tog stupnja. Takva mogućnost predstavlja potencijalnu darovitost, a osnovu te darovitosti čini niz naslijeđenih predispozicija. Uz navedena dva načina iskazivanja darovitosti, naglašava se i utjecaj okoline, jer o njoj također ovisi iskazivanje potencijala kroz iznimna postignuća koja određuju darovitost. Socijalne okolnosti odnose se na pripremljenost društva- tehnološki i opći razvojni stupanj društva koji će društvo pripremiti, učiniti osjetljivim na priznavanje i cijenjenje sposobnosti, zatim spremnost neposredne okoline na prepoznavanje i ulaganje napora za razvijanje te sposobnosti,kao i prilike za kvalitetno obrazovanje i mentorstvo (Čudina-Obradović, 1991).

2.1. Komponente darovitosti

Prema shvaćanju darovitosti kao iznimnog postignuća, koncepciju darovitosti čini interakcija triju determinirajućih faktora: iznadprosječne opće ili specifične sposobnosti, specifične osobine ličnosti i visok stupanj kreativnosti. Takvo gledište naziva se troprstenasta koncepcija darovitosti, a postavili su ju je Renzulli i Reis (1985; prema Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec,1998).

Prema Korenu (1989), osnovu svake darovitosti čine sposobnosti. Te su sposobnosti u populaciji raspoređene po tzv. zvonastoj krivulji, što znači da većina pojedinaca ima određenu sposobnost razvijenu na nekoj prosječnoj razini, dok se broj pojedinaca prema višem i nižem stupnju razvijenosti te sposobnosti simetrično smanjuje. Dakle, svi daroviti pojedinci imaju razvijene neke sposobnosti koje im omogućuju postizanje izrazito natprosječnih uradaka u različitim zadacima. Koren (1989) iznosi da se prema područjima sposobnosti darovitost može svrstati u šest kategorija: opće intelektualne sposobnosti, specifične školske sposobnosti, kreativne sposobnosti, sposobnosti vođenja i rukovođenja, umjetničke sposobnosti i psihomotorne sposobnosti. Dijete koje se smatra darovitim u području općih intelektualnih sposobnosti posjeduje karakteristike kao što su: bogatstvo rječnika, veliki fond različitih informacija, sposobnost apstraktnog mišljenja i logičnog zaključivanja, brzo i točno zapažanje, lakoća u postavljanju hipoteza, dobro pamćenje i lako učenje. Oni učenici koji pokazuju posebne sposobnosti i interese za pojedina nastavna područja i u njima dugotrajno imaju odlične rezultate, smatraju se darovitima u specifičnim školskim sposobnostima. Postizanje takve uspješnosti omogućuje im vrlo razvijena sposobnost shvaćanja, dobra memorija, brzo usvajanje znanja i vještina, entuzijazam za sadržaje koje ih osobno zanimaju te ogroman fond informacija s područja vlastitih interesa. Pojedince s iznimnim sposobnostima divergentnog mišljenja, originalnosti i fleksibilnosti, tj. iznimnim kreativnim sposobnostima, karakterizira neovisnost mišljenja, maštovitost, česta improvizacija, sklonost riziku, preferencija složenih zadataka, izbjegavanje konformizma i slično. Darovitost u području vođenja i rukovođenja očituje se u visokoj uspješnosti za vođenje pojedinaca ili skupina i njihovo usmjeravanje prema općim odlukama i akcijama. Takva sposobnost uključuje prihvaćanje osobne odgovornosti, izražavanje visokih očekivanja od sebe i drugih, sposobnost predviđanja posljedica, prihvaćenost od drugih, izražena sposobnost organizacije, tendencija dominaciji i slično. Darovitost iskazana plesom, glumom, glazbom, i drugim oblicima izražavanja vlastitih osjećaja, ideja i raspoloženja, svrstava se u područje umjetničke sposobnosti. Takve sposobnosti prepoznaju se po imaginaciji, dobroj

motoričkoj koordinaciji, fleksibilnosti, istaknutoj sposobnosti zapažanja, željom za stvaranjem originalnih djela te stvaralačkom izražavanju. Posljednju kategoriju čine psihomotorne sposobnosti. Značajke darovitosti u ovom području su preciznost pokreta, dobra koordinacija, spretnost u različitim atletskim disciplinama, dobre manipulativne vještine i visoka razina tjelesne energije. S obzirom da su te značajke ključne za pojedine sportske aktivnosti, ovo se područje često naziva i talentiranost za sport.
Bogatiji uvid u djetetove sposobnosti i potencijale za postizanje uspjeha pruža i Gardnerovo poimanje intelektualnih sposobnosti. On ljudske sposobnosti dijeli na „sedam inteligencija“ : verbalno-lingvističku, logičko-matematičku, vizualno-spacijalnu, glazbeno-ritmičku, tjelesno-kinestetičku, intrapersonalnu te interpersonalnu inteligenciju. Prema tom stajalištu, svatko ima mješavinu svih navedenih inteligencija, ali su prisutne u različitom intenzitetu. Ukoliko je kod pojedinca jedna od tih inteligencija izrazito razvijenija u odnosu na populaciju, pojedinac će biti darovit u tom području (Gardner, 1983; prema George, 2005).

Unatoč tome što natprosječne sposobnosti čine osnovu darovitosti, one nisu dovoljne da bi se ta darovitost iskazala. Naime, neka djeca svoje razvijenije sposobnosti pokazuju iznimnim uratcima u aktivnostima, dok neka djeca nikada ne pokažu znakove darovitosti. Stoga je važno postojanje i specifičnih osobina ličnosti. Čudina- Obradović (1991) navodi da daroviti pojedinci pokazuju specifičnu motivaciju za rad. Ona se očituje u njihovim posebnim interesima, izrazitoj usmjerenosti prema cilju u aktivnosti koja je predmet njihovog interesa te iznimnoj radnoj energiji. To rezultira i njihovim velikim znanjem u tome specifičnom području njihova interesa. Takva motivacija naziva se intrizičnom motivacijom, a dovodi do postavljanja zahtjevnih ciljeva čijim uspješnim rješavanjem dolazi do povećanja samopouzdanja i samopoštovanja, osjećaja vlastite vrijednosti, kao i odsutnosti straha od kritike. Osim toga, Čudina-Obradović (1991) navodi i veću nezavisnost u radu koja se iskazuje autonomijom, dominantnosti, individualizmom, samousmjerenosti, nekomformizmu, inicijativnosti i spremnosti na rizik.

Uz razvijene sposobnosti i istaknute osobine ličnosti, daroviti pojedinci ističu se i po originalnim idejama u kojima se reflektira njihova kreativnost. Njihova postignuća u aktivnostima nisu samo značajna po tome što su iznad prosjeka, nego predstavljaju i kreativan doprinos u tome području. Prema Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec (1998) ova se sposobnost kod djece može naslutiti u njihovim originalnim i neuobičajenim pitanjima i odgovorima, u neuobičajenim i mudrim izjavama, njihovoj neiscrpnoj maštovitosti i inventivnosti, smislu za improvizaciju i originalnim rješenjima problema, hrabrosti da iskažu te drugačije ideje i slično.

Dakle, prema troprstenastoj koncepciji, da bi se govorilo o darovitosti, nužno je postojanje svih triju faktora. Da bi pojedinac imao visoku razinu postignuća, jednako su važne sposobnosti, motivacija i kreativnost. Unatoč postojanju visokih sposobnosti, ukoliko pojedinac nije motiviran na daljnje ravijanje tih sposobnosti ili ako ne može izraziti svoju kreativnost, njegova se potencijalna darovitost vjerojatno neće manifestirati.

2.2. Prepoznavanje i identifikacija darovitosti

Za provođenje prilagođenog pristupa svakom darovitom pojedincu u skladu s njegovim intelektualnim i drugim potencijalima, nužno je njihovo prepoznavanje te utvrđivanje vrste i stupnja njihove darovitosti. Na taj se način omogućuje poticanje daljnjeg razvoja tih sposobnosti i drugih osobina koje omogućuju da se natprosječne sposobnosti manifestiraju kao darovite. Znakove darovitosti kod djeteta najčešće prepoznavaju njegovi roditelji, odgajatelji i nastavnici.

Postupci izučavanja darovitih iz populacije nazivaju se otkrivanje i identifikacija. Koren (1989) raspravlja o važnosti razlikovanja ova dva pojma pri čemu se otkrivanje odnosi samo na indiciranje darovitog pojednica, a identifikacija znači utvrđivanje njegovog identiteta, odnosno vrste i stupnja njegove darovitosti. Prema tome, identifikacija je širi pojam pa se otkrivanje smatra etapom procesa identifikacije.

Utvrđivanje darovitosti složen je proces koji započinje uočavanjem odnosno prepoznavanjem znakova u ponašanju te analizom uradaka djeteta. To je standardizirani i kontinuiran proces koji obuhvaća svu djecu na svim dobnim razinama cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa. Čudina-Obradović (1991) razlikuje nekoliko oblika ili stupnjeva angažiranosti okoline koji imaju različite utjecaje na razvoj darovitosti. Prvi je opažanje znakova darovitosti koje započinju roditelji već u prvoj godini djetetova života. Oni već tada mogu opaziti djetetovo živahno reagiranje na neke karakteristike okoline kao npr. zvuk, boju, oblik i socijalne situacije. Ukoliko oni tada ne interpretiraju te znakove kao signale za početak razvijanja pretpostavljenih sposobnosti, ta će zapažanja ipak djelovati na njihov odnos prema djetetu u smislu da će njihova očekivanja razvojnih rezultata biti viša, što će poticajno djelovati na razvoj. Sljedeći stupanj je prepoznavanje znakova darovitosti na što okolina najčešće reagira „bavljenjem“ djetetom, sustavnim i planiranim obogaćivanjem djetetovog iskustva te organiziranjem sve složenijih situacija u skladu sa sve većim mogućnostima djeteta. Budući da roditelji sada već imaju velika očekivanja od djetetovih razvojnih mogućnosti, oni izabiru i stvaraju situacije koje će

najpovoljnije djelovati na razvoj primijećene sposobnosti. Identifikacija, kao treći oblik angažiranosti okoline, predstavlja stručno utvrđivanje jesu li opaženi i prepoznati signali doista znakovi razvijenije sposobnosti te hoće li dijete zaista profitirati od sustavnog i intenzivnog programa razvoja ili bi takav program bio neprimjeren dječjim sposobnostima, neusklađen s motivacijom, nametnut i možda zbog toga štetan. Ovdje se, dakle, uključuju posebni stručnjaci-psiholozi, pedagozi, sociolozi i liječnici. U ovom se stupnju i odlučuje o daljnjem razvoju darovitosti jer postoji mogućnost da (potencijalno) darovita djeca ostanu neprimjećena ukoliko su, primjerice, korišteni neadekvatni mjerni instrumenti, neprimjeren način ili vrijeme identifikacije. Posljednji stupanj je označavanje ili etiketiranje koje je obično popratna posljedica identifikacije jer identifikacijom utvrđena karakteristika („darovit“ ili „nedarovit“) svrstava pojedinca u jednu kategoriju stereotipnih karakteristika. Opći stereotip kategorije postaje osnova za stav okoline prema pojedincu, što ima posljedice po njegov razvoj, ali i za razvoj drugih koji su tim stereotipom dotaknuti.

Zbog različitosti područja, za identifikaciju darovite djece koriste se mnogi izvori informacija. George (2005) navodi kategorizaciju u tri glavna područja: primjena mjernih skala i lista za provjeru („kontrolne liste“), primjena različitih vrsta standardiziranih testova i nastavnikova procjena.

Liste za provjeru, tzv. „kontrolne liste“ ili *check liste* (Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec, 1998; George, 2005) često se koriste u predškolskoj dobi i vrlo su korisne odgajateljima koji se s darovitošću ne susreću često. U njima se nalazi popis mogućih prepoznatljivih osobina darovite djece, posebno onih koje se iskazuju kroz ponašanje djeteta. Za darovitu djecu mlađe predškolske dobi, Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec (1998) na primjeru kontrolne liste navode sljedeće značajke: živahna i zainteresirana za različite stvari, postavljaju „zrelija“ pitanja, uče brže, imaju širok temelj općih znanja, bogatiji rječnik, ustrajnija u izvršavanju zadataka, razmišljaju na apstraktniji način, interesi su im zreliji, fleksibilnija su, neovisnija, manje se pokoravaju pravilima itd. Za darovitu djecu starije predškolske dobi neke od značajki su: natprosječna moć rasuđivanja, shvaćanja i stjecanja aptraktnih predodžaba, širok raspon sposobnosti, sposobnost učinkovitoga samostalnog rada, istančana moć zapažanja, rano uče čitati, brzo i dobro pamćenje, uživanje u društvu starije djece, nestrpljivost sa sobom i drugima, loš rukopis itd. Zadatak odgajatelja je pažljivo promatranje svakog djeteta i označavanje koju od popisanih osobina dijete iskazuje, a koju ne. Ovaj proces može biti dodatno olakšan ukoliko najprije roditelji popune kontrolnu listu, što može pridonijeti odgajateljevom bržem upoznavanju

djeteta, njegovih posebnih sposobnosti i potreba. Na primjeru liste za roditelje nalaze se pitanja poput: „Je li vaše dijete rano naučilo govoriti i hodati?“, „Pokazuje li vaše dijete znatiželju za svijet te voli li istraživati i otkrivati njegovo značenje?“, „Je li vaše dijete izuzetno zainteresirano za probleme i pitanja koja drugu djecu ne zanimaju?“, „Uživa li vaše dijete u neočekivanom?“ i slično (George, 2005). George (2005) iznosi da kontrolne liste mogu biti korisne i na način da roditelje i odgajatelje upozori na mogućnost da su neku djecu krivo procijenili te će ih potaknuti da potraže znakove ili talente koje su propustili primjetiti. No, kontrolne liste imaju i nedostatke. Primjerice, u njima se najviše navode pokazatelji koji upućuju na bolji uspjeh u odgojno-obrazovnom procesu, dok su, primjerice, manje zastupljene značajke ponašanja kreativnog djeteta. Osim toga, bitno je naglasiti da bi takve liste trebalo koristiti kao opći podsjetnik koji usmjerava pozornost na što se treba osvrnuti pri promatranju djeteta, a ne kao opće pravilo. Također, zamka je i u tome što će mnoge navedene osobine iskazivati sva djeca, ali će se samo kod darovite djece javljati u većem broju i biti uočljivije.
Mjerne skale smatraju se pouzdanijim izvorom za identifikaciju darovitih od kontrolnih lista. Čine ih podskale kao što su kreativnost, vodstvo, karakteristike motiviranosti i učenja, koje mogu imati visoku korelaciju jedna s drugom i s karakteristikama darovite djece (George, 2005). U ovom slučaju procjenu najčešće vrše nastavnici. Koren (1989) iznosi primjer ljestvice pod nazivom PROFNAD koja daje profil darovitosti određenog učenika. U ovu je ljestvicu uključeno je svih šest, ranije spomenutih, područja darovitosti, a svakom tom području priključeno je po osam opisa osobina ponašanja. Na ljestvici od četiri stupnja nastavnik ocjenjuje razvijenost svake osobine, pri čemu prva dva stupnja ne ukazuju na darovitost, treći stupanj najavljuje neke znakove darovitosti, a četvrti pokazuje značajne simptome darovitosti. Pomoću sume bodova za pojedina područja, izdvajaju se pojedinci koji se u jednoj ili više kategorija mogu svrstati pod darovite (oni koji u pojedinoj kategoriji imaju 20 i više bodova), a zatim se za svakoga od njih izradi profil njihove darovitosti.

Pod testiranjem se podrazumijeva stručna primjena standardiziranih mjernih instrumenata za utvrđivanje i mjerenje sposobnosti i ostalih osobina ljudi. Koren (1989) navodi da se za svaki standardizirani mjerni instrument zna što se njime mjeri, koliko je pouzdan u onome što mjeri, koliko je osjetljiv u diferenciranju različitih ispitanika u predmetu mjerenja, koliko su objektivni podaci koji se njime prikupljaju te da upravo takvi instrumenti omogućuju utvrđivanje položaja svakog ispitanika s obzirom na mjerenu sposobnost ili osobinu. Utvrđivanje darovitosti putem testova provode psiholozi, a samo testiranje sastoji se od verbalnog i neverbalnog dijela. Koriste

se različiti testovi: testovi za utvrđivanje opće mentalne razvijenosti (inteligencije), testovi za utvrđivanje posebnih intelektualnih sposobnosti, testovi za utvrđivanje specifičnih sposobnosti itd., a svaki bi trebao obuhvatiti širok spektar djetetovih verbalnih i neverbalnih sposobnosti. Primjerice, George (2005) za djecu kao nabolji izbor za testiranje inteligencije predlaže Test kognitivnih sposobnosti- CAT, no koriste se i Ravenove progresivne matrice i vokabularne skale ili WISC, dok se za testiranje kreativnosti koristi Torranceov test kreativnog mišljenja i Urban-Jellenov Test kreativnog mišljenja- izrada crteža (George, 2005).

Za identifikaciju darovite djece ne može se zanemariti ni važnost nastavnikove procjene. George (2005) navodi da upravo nastavnik prvi uočava neko područje u kojem se dijete ističe. Mnogi se programi za otkrivanje darovitih u velikoj mjeri oslanjaju na nastavnike koji upućuju na takvu djecu. Ipak, uspješnost i njihovih procjena može biti upitna, što George (2005) potkrepljuje primjerima istraživanja koja pokazuju da učitelji nisu dobri u identifikaciji darovitih učenika te da im je teže identificirati mlađu djecu nego stariju djecu srednjoškolske dobi, kao i identificirati darovitost u razredima u kojima je etnička i rasna pripadnost raznolika. Utješno je što George (2005) također iznosi da se učiteljeve prosudbe mogu značajno poboljšati stručnim usavršavanjem u ovom području što ulijeva nadu u učinkovitost izobrazbe koja rješava nejasnoće učitelja po pitanju fenomena darovitosti i pridonosi uspješnoj identifikaciji darovitih.
Dakle, da bi bili kompetentni u radu s darovitom djecom te uspješni u prepoznavanju istih, Cvetković- Lay i Sekulić-Majurec (1998) iznose da učitelji moraju raditi i na sebi. Važno je da imaju zdravo samopoimanje i pozitivnu sliku o sebi, što će im pomoći pri teškim izazovima, u podnošenju kritika i doživljavanju rada kao izazova. Osim toga, važno je razvijanje vještine slušanja i razumijevanja osjećaja i mišljenja drugih, razvijanje sposobnosti sagledavanja više strana jednog problema te općenito prihvaćanje različitosti u mišljenju i ponašanju, a iznimno je važno i shvaćanje da rezultat naučenog ne ovisi samo o djeci, nego upravo o njihovom načinu rada s tom djecom.Stoga trebaju razviti vještine djelotvornog podučavanja- od vođenja razgovora do pomoći pri postavljanju i provjeravanju hipoteza.

Koren (1989) tvrdi da vrsta, tj. kategorija darovitosti uvjetuje optimalno vrijeme za valjanu dijagnozu darovitosti. Radi što ranijeg pružanja adekvatne edukativne podrške, općenito je mišljenje da bi otkrivanje darovitosti trebalo započeti u predškolskoj dobi i nastaviti u nižim razredima osnovne škole. Ipak, identifikacija se kao kontinuirani proces provodi i na kasnijim dobnim skupinama (tijekom srednjoškolskog i visokog obrazovanja) budući da je za izražavanje darovitosti u nekim područjima potrebna veća psihofiziološka zrelost i kumulirano znanje.

2.2.1. Pogreške u prepoznavanju darovite djece

Pri prepoznavanju darovite djece često dolazi do pogrešaka zbog brojnih mitova i zabluda koji se vežu uz darovitu djecu. Te su pogreške obično vezane za obiteljski status, ponašanje, znanje i tjelesni izgled djeteta (Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec, 1998).

S obzirom na obiteljski status, pogreške se javljaju u smislu precjenjivanja djece iz obitelji s visokim socioekonomskim i obrazovnim statusom i djece roditelja s većim roditeljskim ambicijama, dok se podcjenjuju djeca suprotnih karakteristika- iz obitelji s niskim socioekonomskim i obrazovnim statusom te sa skromnijim roditeljskim ambicijama. Što se tiče ponašanja djeteta, često dolazi do pogrešnog identificiranja darovitih zbog precjenjivanja poslušne i popularne djece te djece s visokom motivacijom za rad i postignuća, a istovremeno se djecu s lošim ponašanjem, stidljivu i povučenu djecu, kao i djecu s niskom motivacijom za rad i postignuće, podcjenjuje. U pogledu znanja, često se precjenjuju djeca s općenito većim znanjem i većom obaviještenosti o raznim sadržajima,djeca koja imaju tečan govor i bogat rječnik i djeca koja rano čitaju, dok dolazi do podcjenjivanja djece s manjim općim znanjem, siromašnog rječnika i djece koja ne iskazuju zanimanje za rano čitanje. Pri procjeni darovitosti velik značaj pridaje se i tjelesnom izgledu, pri čemu se precjenjuju djeca naprednijeg tjelesnog razvoja i općenito privlačnija i ljepša djeca, dok se podcjenjuju tjelesno zaostalija djeca, neprivlačna djeca i posebno djeca s teškoćama u razvoju.

Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec (1998) te pogreške objašnjavaju činjenicom da su socioekonomski status i obrazovni status obitelji često povezani s okruženjem koje djetetu pruža rana iskustva i poticaje za razvoj. Uz to, obitelji s većim roditeljskim ambicijama postavljaju djeci viša očekivanja i ciljeve i osiguravaju im bolju podršku za njihovo ostvarenje. Pod tim utjecajem djeca mogu u ranoj dobi pokazivati znakove darovitosti koji se kasnije ne moraju pokazati kao darovitost. Pogreške se događaju i zbog specifične motivacije za rad prisutne kod darovitih. Treba imati na umu da, unatoč postojanju velike motivacije, darovita ju djeca neće uvijek pokazivati upravo zbog prisutnih nagrada i priznanja koji njima nisu važni. Osim toga, u obiteljima sa slabijim roditeljskim ambicijama, djeca u predškolskoj dobi možda neće pokazati visoku motivaciju za rad iako jesu darovita. Precjenjivanje djece zbog većeg znanja događaju se jer je upravo veće znanje o nekom području čest pokazatelj darovitosti djeteta. Ipak, to veće znanje ponekad nije produkt darovitosti nego angažiranja ambicioznih roditelja koji pomažu djetetu u stjecanju većeg i raznolikijeg znanja omogućujući im raznolika iskustva. Na isti način može se objasniti precjenjivanje zbog ranog čitanja. Naposlijetku se može reći da je pri

identifikaciji darovite djece važno usmjeriti pažnju na razlikovanje djetetove inicijative kao indikatora darovitosti od poticaja i inicijative roditelja i djetetove okoline. Također, pri procjenjivanju djetetovog govornog razvoja treba uzeti u obzir obiteljsku situaciju (je li stimulativna ili ne), kao i osobine ličnosti (npr. stidljivost). Precjenjivanja i podcjenjivanja na temelju tjelesnog izgleda objašnjavaju sveprisutni stereotipi i predrasude. Treba uvijek imati na umu da tjelesni izgled ne pokazuje osobitnost djece (ni odraslih) te da tjelesne teškoće u nekom području ne otklanjaju mogućnost postojanja darovitosti u drugome.

2.3. Oblici darovitosti

Zbog različitih shvaćanja i definicija pojma darovitosti, uz ovaj se pojam često vežu različiti nazivi koji zapravo čine oblike darovitosti. Čudina-Obradović (1991) navodi te oblike kao: „čudo od djeteta“, „idioti-mudraci“, genij i talent.

„Čudo od djeteta“ poseban je slučaj darovitog djeteta koje se naročito ističe u razvijenosti i rezultatima u jednom području, dok se ostali aspekti razvoja odvijaju normalnim tempom. Svaki pojedini slučaj ovakvog djeteta rezultat je spoja izrazito specijaliziranih nasljednih dispozicija sa specifičnom, naročito izraženom prihvaćenosti i osjetljivosti od strane okoline. Prema suvremenom shvaćanju darovitosti, „čudo od djeteta“ nije čudo, već samo ekstremni slučaj onoga što se događa u razvoju svakog darovitog djeteta: intenzivni i prilagođeni odgoj vrlo razvijenih specifičnih sposobnosti.

„Idioti-mudraci“ također su oblik neuravnoteženog i neravnomjernog, vrlo intenzivnog razvoja neke specifične sposobnosti. Kod njih se pokazuje velika razvijenost jedne vrlo uske sposobnosti, dok su im ostale sposobnosti najčešće na razini mentalne insuficijentnosti. Prema mišljenju Gardnera (1983; prema Čudina-Obradović, 1991), „idioti-mudraci“ i „čudo od djeteta“ su dokaz da postoje specijalizirana neurološka područja u mozgu, koja su odgovorna za određenu vrstu sposobnosti.

Genij je pojam koji unutar pojma darovitosti ima dva značenja, a oba su povezana sa shvaćanjem vrlo visokog stupnja sposobnosti. Prvo je vezano uz psihometrijsku definiciju unutar koje se termin „genijalan“ odnosi se na ljude kojima je testovima inteligencije izmjeren kvocijent inteligencije viši od 160. Danas se umjesto pojma genija u ovom smislu koristi termin „izvanredno darovit“ ili „iznimno visoko darovit“. Drugo značenje pojma genij odnosi se na

osobu koja tijekom duljeg životnog razdoblja stvara veliki korpus djela koja imaju značajan i dugotrajan utjecaj na ljudsku misao.

Posljednji pojam je talent koji unutar pojma darovitosti ima neodređenu upotrebu. Jedno značenje pojma »talent« odnosilo se na ono što se danas naziva „manifestirana darovitost“, za razliku od potencijalne darovitosti koja je označena samo pojmom „darovitost“. U drugom značenju „talent“ se odnosi na nešto niži stupanj, a „darovitost“ na viši stupanj intelektualne darovitosti. Novije shvaćanje pojma talent u vezi je s višestrukom definicijom darovitosti- dok su visoke intelektualne sposobnosti osnova opće darovitosti, sposobnosti koje osiguravaju visoko postignuće u specifičnim područjima (umjetničkom, sportskom, socijalnom) osnova su specifične darovitosti ili talenta.

3. DAROVITA DJECA I OBITELJ

S obzirom na već spomenute zablude o nastanku darovitosti (precjenjivanja/podcjenjivanja) koje proizlaze iz odnosa roditelja s djecom, jasno je da je pogrešno mišljenje da darovita djeca dolaze iz obitelji u kojima su roditelji visoko obrazovani. Roditelji ne moraju biti obrazovani da bi njihovo dijete razvilo iznimne sposobnosti, ali obitelj treba biti stabilna i mora moći zadovoljiti djetetove specifične interese. Osim toga, nije ni potvrđeno da darovita djeca imaju darovite roditelje, kao ni da se pojavljuju samo u obiteljima višeg socioekonomskog statusa. Ipak, socioekonomski status, obrazovanje i darovitost roditelja mogu utjecati na to da se bolje potakne razvoj darovitosti onih komponenata koje dovode do izražavanja djetetove darovitosti (Bloom, 1982; prema Sekulić-Majurec, 1995). Što se tiče mišljenja da su darovita djeca većinom prvorođena i da dolaze iz manjih obitelji, Sekulić-Majurec (1995) objašnjava da je moguće da roditelji obično imaju više vremena za bavljenje prvorođenim djetetom i djecom u manjim obiteljima jer su manje obitelji češće višeg socijalnog i imovnog statusa pa mogu djeci osigurati bolju materijalnu potporu za razvoj darovitosti. Dakle, ta se pojava može tumačiti samo okolinskim čimbenicima.

Identifikacija darovitih u obiteljima često izaziva potrebu za mnogim prilagodbama. Silverman i Kaerney (1989) iznose da otkriće darovite djece u obitelji donosi sa sobom neke izvanredne izazove poput: stjecanja točne procjene djetetovih sposobnosti, pomirenje s rezultatima ispitivanja, određivanje odgovarajućeg obrazovanja za svoju djecu, nošenje s financijskim

izazovima (i u dobrostojećim obiteljima), suočavanje s društvenim nerazumijevanjem, suočavanje s povećanom osjetljivosti i perfekcionizmom ove djece, prihvaćanje mogućnosti ranog praznog gnijezda zbog ubrzanog obrazovanja te djece, suočavanje s vlastitim stupnjem sposobnosti, usmjeravanje vlastitih težnji odnosu s djecom te posvećivanje razvoju djece. Osim toga, životne prilagodbe proizlaze i iz promjena obiteljskih uloga jer se smanjuju granice između uloga roditelja i djeteta. Budući da je u nekim područjima dijete vrlo zrelo, preuzima autoritativnu ulogu, što dovodi do pojave adultizacije- roditelji imaju poteškoće u opredjeljenju hoće li darovito dijete tretirati kao dijete ili kao odraslog (Čudina-Obradović,1991).

Važnost roditelja je prvenstveno u njihovoj percepciji izuzetnosti djeteta, čime se pokreću sve aktivosti obitelji. Roditelji tada usmjeravaju dijete u intenzivnom, kvalitetnom i brzom stjecanju vještina u kojima će se najbolje ispoljiti njegove sposobnosti, o čemu je već pisano u postupcima otkrivanja. Ističe se utjecaj rane socijalizacije, obitelji i prvih nastavnika u postepenom razvoju intrinzične motivacije te odlučnosti da se postigne cilj i da se radi najbolje što se može (Čudina-Obradović, 1991). Kao što je već navedeno, sama sposobnost za razvoj darovitosti nije dovoljna jer i rana dječja okolina mora svojim postupcima osigurati razvoj motivacije i kreativnog emocionalnog stava (organiziranje podrške, prosvjećivanja i savjetovanja za roditelje darovite djece) da bi se sposobnost razvila u stvaralačku sposobnost. Alvino (1995) iznosi važnost autoritativnog roditeljskog stila koji treba osigurati odgoj djeteta koji uključuje poticanje divergentnog mišljenja, radoznalosti, potreba za znanjem i nezavisnosti, odnosno stila kojim se stavlja težište na inicijativu i aktivnost djeteta. Autoritativni roditeljski stil igra glavnu ulogu i u dvama primarnim čimbenicima za podizanje emocionalno zdravog djeteta: djetetovom saznanju da je voljeno i djetetovom shvaćanju „pravila igre“. Roditelji bi trebali što više pokazivati ljubav, a to iskazivanje mora biti u skladu s djetetovom razvojnom dobi- kako dijete odrasta, trebalo bi dodavati nove načine. Na primjer, dajući djeci odgovornost pokazuje im se da ih se smatra kompetentnima. Pri tome je važno da je odgovornost primjerena godinama, koja u tom slučaju dovodi do osjećaja kompetentnosti i vlastite vrijednosti, jer će zadavanjem prevelike odgovornosti doći do nesigurnosti i neprimjerenog ponašanja. Na taj način djeca uče da je svijet uređeno mjesto sa stupnjem predvidljivosti na njega i to njihovo saznanje uvelike može utjecati na njihovu prilagođenost. Još jedan način iskazivanja ljubavi odnosi se na pokazivanje poštovanja prema djetetovim idejama. Naime, uvijek bi trebalo postojati vrijeme za obiteljski razgovor kada djeca mogu izraziti svoje misli i osjećaje. Pri tome treba prevladavati otvoreni razgovor i darovita bi djeca trebala slobodno izraziti svoje mišljenje o politici, religiji,

spolovima, ili pak sladoledu „s okusom mjeseca“ bez straha od ismijavanja ili cenzure. Osim otvorenog razgovora, Čudina-Obradović (1991) navodi da su od specifičnih postupaka vrlo efikasni i zajedničko čitanje i traženje informacija iz knjiga, omogućavanje pristupa knjigama te brojne zajedničke aktivnosti poput odlaska u kino ili kazalište nakon čega slijedi reproduciranje doživaljaja i započinjanje nove aktivnosti na osnovi razrade doživljenog.

Alvino (1995) iznosi da je važna i roditeljska vještina učenja ograničavanja i strukturiranja djetetovih izbora. Na primjer, petogodišnjak može biti potpuno sposoban odlučiti hoće li u školu obući plavu ili crvenu majicu, ali roditelj bi trebao definirati raspon izbora- dijete može birati između stilova, boja i uzoraka, ali roditelj bira skupinu majica primjerenih godišnjem dobu i prigodi. Jasno je da će djeca testirati granice roditelja tako što će se žaliti i iskušavati roditeljevo strpljenje, ali unatoč tome, Alvino (1995) iznosi da su djeca sretnija kada konačni autoritet predstavljaju roditelji.

4. DAROVITA DJECA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM SUSTAVU

4.1. Predškolska dob

Za fenomen darovitosti veliki značaj ima predškolska dob, gdje se ističe važnost odgajatelja-njihov stručan rad i kompetentnost u poticanju razvoja darovite djece. Iako neke značajke darovitosti u ovom razoblju nisu siguran dokaz da će dijete i u kasnijem životu biti darovito, kao što ni izostajanje takvih osobina nije garancija da dijete kasnije neće postati darovito u nekom području, u ovoj dobi važno je obratiti pažnju na okolinske utjecaje na djetetov razvoj i stimulirati bogato okruženje budući da se svako dijete treba smatrati potencijalno darovitim (Crljen i Polić, 2006). Dakle, u ovoj je dobi potrebno razvijati sve moguće potencijale djece pri čemu je značajna uloga odgajatelja. Uloga odgajatelja i učitelja u prednosti je u odnosu na roditeljsku iz razloga što je darovitu djecu najlakše uočiti kroz usporedbu s vršnjacima, što im je omogućeno promatranjem djece u skupinama. Oni zbog toga imaju bogatije iskustvo te su im procjene često točnije od roditeljskih. Ukoliko prepoznaju znakove, važno je osiguravanje specifičnog iskustva- primjerene aktivnosti, kao i iskustva u raznim područjima ljudskog djelovanja te upozoravanje roditelja na odgovarajuću podršku razvoju. Čudina-Obradović (1991) iznosi da odgajatelji i učitelji trebaju djetetu pružiti osjećaj sigurnosti, prihvaćenosti i poštovanja na način da osjetljivo reagiraju na djetetove potrebe, govor, potrebu za pomoći i društvom ili samostalnošću i osamom. Crljen i Polić (2006) takvo pružanje emocionalne zaštićenosti i

osjećaja prihvaćenosti nazivaju povoljnom emocionalnom klimom i ona predstavlja jednu od osnova za razvoj darovitosti u predškolskoj dobi. Osim toga, važno je osigurati adekvatan prostor koji ne smije biti prevelik ni pretrpan, mogućnost prenamjene prostora i raspodjelu prostora na manje „kutiće“. U njemu bi trebao biti raznolik materijal za igranje koji je primjeren djeci od 3 do 8 godina. Osnove za razvoj darovitosti u ovoj dobi čine i motiviranje te organizirani proces učenja. Odgajatelji bi trebali nagrađivati, podupirati samostalne poduhvate, izgrađivati kompetentnost, uspostavljati unutarnje kriterije uspješnosti, razvijati neovisnost i samopouzdane te povezivati igre i/ili djelatnosti i učenja. Autorice naposlijetku navode važnost razvijanja kreativnosti i mašte u smislu uspostavljanja ozračja slobode, odgode kritike, ocjena, izbjegavanja osjećaja posramljenosti te razvijanja divergentnog mišljenja (novi materijali i sadržaji, poštovanje dječjih ideja, poticanje kreativnosti, poticanje djece da postavljaju pitanja i sami traže odgovor).

4.2. Pristup darovitim učenicima

Pristup darovitoj djeci i u obrazovnom sustavu podrazumijeva posebne programe i aktivnosti usklađene s njihovim potrebama i potencijalima.
Crljen i Polić (2006) navode da se daroviti učenici ističu po nezainteresiranosti za nastavu koja proizlazi iz brojnih razloga poput nezanimljivosti nastave, pretjeranog naglašavanja važnosti ocjena i vanjskih kriterija uspjeha, raznih sitničavih propisa i nepovjerenja nastavnika u sposobnost učenika, nagrađivanje „učenja napamet“ i slično, što negativno utječe na razvoj darovitosti. Budući da visoke sposobnosti i kreativnost bez motivacije ne mogu dovesti do produktivnosti kao ni do iznimnih postignuća, u kreiranju nastave i radu s darovitom djecom preporučava se omogućavanje učenicima slobode i njihovo ohrabrivanje u samostalnom mišljenju i postupcima, omogućavanje zadovoljenja radoznalosti i njezino daljnje razvijanje, omogućavanje svladavanja osnovnih znanja i vještina, omogućavanje i osiguravanje ponavljanja radi potpunog usvajanja osnovnih znanja i vještina te poticanje i nagrađivanje divergentnog mišljenja, mašte i perceptivnog predočavanja (Čudina-Obradović, 1991).

Vizek-Vidović, Rijavec, Vlahović-Štetić i Miljković (2003) navode dva pristupa školskom sustavu kojima se nastoji odgovoriti na obrazovne potrebe darovitih učenika: akceleracija i obogaćenje programa. Akceleracija se odnosi svladavanje obrazovnog programa brže i/ili u mlađoj dobi nego što je uobičajeno. Ovaj pristup počiva na tri pretpostavke. Prva je da se

daroviti učenici razlikuju od vršnjaka po brzini kojom usvajaju znanje. Sljedeća je da će brže svladavanje programa udovoljiti obrazovnim potrebama darovitih, a posljednja je da su sadržaji propisanih programa prikladni i za darovite, ali im nisu dostupni zbog dobne ili razredne barijere. Primjerice, akceleraciju predstavlja djetetovo kretanje u školu prije zakonski određene kronološke dobi ili preskakanje jednog ili više razreda tijekom školovanja. Varijante akceleracije razlikuju se po stupnju u kojem se darovito dijete izdvaja iz svoje dobne skupine, pa se primjer s preskakanjem razreda predlaže kada učenik daleko nadmašuje svoj razred. Drugi primjeri akceleracije koje George (2005) iznosi su teleskopiranje (organizacijske promjene pri čemu grupa djece u kraćem razdoblju prolazi unaprijed određeno gradivo), sažimanje (učenik nauči predmet u manjem broju sati), akceleracija unutar predmeta, akceleracija unutar razreda i vertikalno grupiranje (poučavanje djece različite dobi, no svako dijete unutar skupine napreduje vlastitim tempom). S obzirom na ubrzani intelektualni razvoj, akceleracija doprinosi većem samopouzdanju i motiviranosti, izjegavanju dosade, pozitivnom stavu prema učenju itd. Unatoč tome, George (2005) upozorava da treba biti svjestan i činjenice da se različiti vidovi razvoja djeteta odvijaju različitom brzinom, što se ponajprije odnosi na emocionalni i socijalni razvoj u odnosu na akademski. Zbog toga može doći do emocionalne i socijalne neprilagođenosti darovitih u novom okruženju u vidu načina nošenja s emocijama i osjećaja inferiornosti u odnosu prema starijima jer su ipak emocionalno, tjelesno i socijalno često bliži svojim vršnjacima. Stoga je važno zadovoljiti njihove potrebe za kontaktiranjem s vršnjacima prema kronološkoj dobi, kao i potrebe za kontaktiranjem sa starijima - vršnjacima prema intelektualnoj dobi.

Drugi pristup koji odgovara obrazovnim potrebama darovite djece je obogaćivanje programa. Ovaj pristup uključuje ideje vezane uz akceleraciju, ali odbacuje uspješnost akceleracije u zadovoljenju potreba darovitih, što objašnjava činjenicom da je ubičajeni sadržaj školskih predmeta previše monoton darovitim učenicima (Vizek-Vidović i sur., 2013). Prema tome, sadržaj predmeta bi za ove učenike trebao biti obogaćen mogućnostima za primjenu i elaboraciju znanja. Također, proučavanje bi trebalo ići u veću dubinu- pristup predlaže detaljnjije i svestranije obrađivanje nego što je uobičajeno. Vizek-Vidović i sur. (2003) ističu da pri obogaćenju središte promjene u predmetu treba biti dobrobit učenika pa naglasak treba staviti na sadržaje koji će pridonijeti ne samo kognitivnom, nego i socijalnom i emocionalnom razvoju djeteta.

Crljen i Polić (2006) i Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec (1998) navode da su osnovna načela rada s nadarenom djecom individualizacija i diferencijacija. Djetetu treba omogućiti

individualizirani i diferencirani pristup, tj. treba osigurati ono što najbolje odgovara njegovim interesima i potrebama na stupnju razvoja na kojem jest. Praktično to znači omogućiti mu da uči na način i sa sadržajima koji mu najbolje odgovaraju i koji su za njega najpoticajniji. Također, važno je ne izdvajati ih iz redovitih odgojnih skupina, nego u proces učenja uključiti svu djecu, uzimajući u obzir potrebe i mogućnosti svakog djeteta. Čudina-Obradović (1991) individualizirane programe svrstava u integracijski obrazac kojim se najprije razvija široka baza općeg znanja učenika, ali i vodi računa o razlikama koje postoje u njihovim mogućnostima stjecanja znanja. Drugi, segregacijski obrazac također polazi od načela individualizacije, ali se prema njemu daroviti učenici povremeno izdvajaju iz razreda kako bi im se omogućilo različito i stimulativno širenje i bogaćenje znanja. Crljen i Polić (2006) takvu vrstu rada nazivaju diferencijacijom pri čemu navode da za posebne talente treba osigurati specijalne dodatne kraće programe koji će biti didaktički i metodički bogati i raznoliki, usmjereni višem stupnju mišljenja i zaključivanja te usmjereni na kreativnost i budućnost. George (2005) ističe da bi se primjenom diferencijacije u poučavanju trebala povećati uspješnost svih učenika tako što bi postigli najviše što mogu. George (2005) i Vizek-Vidović i sur.(2003) navode i važnost mentorskog rada koji omogućava individualnu interakciju s nekim osobama u duljem vremenskom razdoblju u kojem će se obrađivati određena tema ili nešto što dijete posebno zanima. U skladu s navedenim, Hoback i Perry (1980) iznose da je za postizanje uspjeha darovitih potrebno osigurati: 1) fleksibilnost pravila i procedura budući da se daroviti ne uklapaju u tradicionalne obrasce, 2) varijabilne i dobro definirane kriterije za mjerenje postignuća, umjesto samo tradicionalnog vremenskog ograničenja rada na zadatku, 3) bogatstvo resursa, uključujući različite vrste materijala, pristupačnost laboratorija, privatne radne prostore te kreativne odrasle suradnike i vršnjake jer su darovitima potrebna mjesta i prilike za izražavanje kreativnosti u aktivnostima s različitim interesima, 4) legitimne mogućnosti za priznavanje postignuća bez stvaranja neopravdanih socijalnih problema među vršnjacima, i posljednje, 5) toleranciju za kontroverze da bi daroviti učenici mogli istraživati i eksperimentirati u osjetljivim područjima. Naime, pomaganje darovitima da nauče razliku između slobode i dozvole često je težak zadatak.

Osim redovnog školskog rada, darovita djeca trebaju i pomoć, odnosno savjetovanje pri izboru karijere. Odabir i razvoj karijere cjeloživotni je proces koji zahtijeva realnu sliku o sebi, svojim sposobnostima, potencijalima i postignućima. Moderno savjetovanje u odabiru i razvoju karijere podrazumijeva pomoć i podučavanje učenika vještinama samospoznaje i donošenja odluka kako bi u budućnosti te odluke donosili samostalno i izgradili uspješnu karijeru.

Adžić (2011) iznosi da je za napredovanje darovitog djeteta ključna i suradnja roditelja i

nastavnika koja se temelji na obostranoj informiranosti o darovitosti i potrebama darovitog djeteta. Stoga svaki rad s darovitim učenicima treba proći određenu evaluaciju koja će uključivati i roditelje darovitih.

5. PROBLEMI DAROVITE DJECE

Grgin (2004) iznosi da je za sve darovite znakovito da su to u pravilu emotivno stabilni i društveno vrlo prilagodljivi školski polaznici. Također, Cvetković-Lay i Sekulić-Majurec (1998) navode da mnoga darovita djeca doista imaju nešto višu socijalnu inteligenciju i lakše se i uspješnije prilagođavaju skupini, lakše procjenjuju zahtjeve drugih i udovoljavaju im. Ipak, ponekad komplikacije u njihovom prepoznavanju i identificiranju, kao i prilagodbi i podršci u obitelji i školi, mogu uzrokovati brojne probleme koji se očituju njihovim ponašanjem.

Naime, darovito dijete koje nastavu sluša prema redovnom školskom programu vrlo brzo usvaja gradivo, što dovodi do dosade i nezainteresiranosti, zbog čega postaju hiperaktivni, nepažljivi, ometaju druge i skreću pozornost na sebe. Time zapravo žele pokazati da su spremni surađivati, ali na sebi prilagođenoj razini pa stoga mogu pokazivati osobine koje se od njih ne očekuju: otpor radu u grupi ili paru, površnost te neprihvaćanje neuspjeha (Adžić, 2011). Također, ukoliko imaju naviku isticati svoje intelektualne prednosti, najvjerojatnije neće biti omiljeni u razredu. Ali, čak i kada svoje kvalitete i superiornost ne ističu namjerno ili radi privlačenja pažnje, daroviti često „dođu na pik“ većine. To potvrđuje istraživanje O'Connor (2012) koje je pokazalo da postoje mnogi dokazi da djeca identificirana kao intelektualno darovita postaju žrtvama negativnih stavova i stereotipa od strane drugih, što pak utječe na njihovo samopoštovanje i daljnju motivaciju za uspjeh. Druga djeca mogu darovite smatrati mudrijašima, napornima, ulizicama, razmetljivcima, hvalisavcima, previše dominantnima, nepristojnima i sl. Osim toga, zbog neadekvatnog školskog pristupa u kojem se djeci različitih interesa, motivacije i vrijednosti postavljaju isti ciljevi i zadaci, mogu se pojaviti različite frustracije. Na nju darovita djeca mogu reagirati nižim školskim uspjehom, kao raznim poremećajima u ponašanju, pa čak i agresijom. Frustraciju može uzrokovati i strah od neuspjeha te pritisci i očekivanja okoline kojoj je dijete izloženo, što dalje može imati snažan utjecaj na njihovu želju za postignućem.

Bakoš i Kovačić (2013) navode da su problemi darovite djece vezani i uz njihove osobine ličnosti. Često se događa da socioemocionalni razvoj darovitih nije u skladu s njihovim

intelektualnim razvojem i kapacitetima. Naime, daroviti pojedinci uz to što su energični, zahtjevni, usmjereni prema cilju, radoznali, izdržljivi, glasni, vrlo često su i duboko samokritični. U svemu što rade pokazuju svoju sklonost perfekcionizmu, postavljaju si visoke ciljeve, pa ako s nije sve savršeno ili onako kako su zamislili, vrlo često su pod stresom, frustrirani i duboko nezadovoljni. Također, u usporedbi s vršnjacima, rijetko uspjeh i neuspjeh pripisuju vanjskim činiteljima, zbog čega odgovornost za neuspjeh pripisuju sebi.
Ponekad daroviti mogu biti odbačeni jednostavno zato jer drugi vršnjaci smatraju da se oni ne znaju igrati, ne shvaćaju šale ili zato jer su „bezveznjaci“ i „štreberi“. S druge strane,događa se i da daroviti odbijaju manje sposobne vršnjake. Bakoš i Kovačić (2013) navode da se to događa jer im je naporno raditi u timskom radu s onima koji rade sporo, loše ili išta manje od savršenog, a ponekad ih vrijeđa i frustrira što drugi ne priznaju orginalnost ili genijalnost njihovih ideja te stoga znaju biti netolerantni prema glupostima i neozbiljnostima vršnjaka.

Uz sve navedeno, jasno je da se darovita djeca zbog psihosocijalnih faktora suočavaju i s više izazova u odabiru karijere nego njihovi vršnjaci. Pri tome veliki utjecaj imaju multipotencijalnost, rano intelektualno sazrijevanje, osobine ličnosti i stres usljed visokih očekivanja od strane njima značajnih osoba (roditelja, nastavnika, rodbine) (Kass i Cavallaro, 2010).

6. ZAKLJUČAK

Prema suvremenim shvaćanjima može se zaključiti da darovitost nastaje i razvija se, pri čemu su utjecaji na nastanak i razvoj darovitosti višestruki, a razvijanje darovitosti dugotrajan je proces. Nikad nije rano započeti razvijati sposobnosti djeteta i u tom se smislu ističe važnost roditelja. Budući da roditelji vrlo rano mogu primijetiti da je njihovo dijete drugačije u odnosu na prosječnu djecu, to treba iskoristiti i dati im društvenu podršku kojom bi im se pružili odgovarajući savjeti, pomoć, informacije i iskustvo. Najznačajnije od svega jest osigurati kvalitetu rane emocionalne veze koja utječe na cjelokupni razvoj djeteta. S obzirom na to da darovita djeca uče brže i lakše od prosječnog djeteta, potreban im je širi raspon aktivnosti od uobičajenog. Zbog toga je potrebno osigurati raznolike poticaje, koji će ohrabrivati učenje, osigurati adekvatne materijale za igru i učenje te što više iskustava i vježbi, jer je kvalitetno rano iskustvo presudno za kasniji razvoj visokih sposobnosti. Zbog negativnosti koje se pojavljuju tijekom nastavnog procesa svakako je vrlo važno prepoznati takvu darovitu djecu, pristupiti im

individualno s programima prilagođenim njihovim potrebama, a najprije osposobiti učitelje i stručne suradnike za rad s takvom djecom, ne zanemarujući pritom roditelje i širu društvenu zajednicu. Učitelj je, dakle, uz roditelje, jedna od ključnih osoba djetetova okruženja. Ukoliko okolina prepozna potencijal i usmjeri dijete u pravcu razvoja toga potencijala, dijete ima šansu razviti svoju darovitost. Može se reći i da je pitanje darovite djece važno za društvo u cjelini jer su ta djeca često pokretači drušva. Stoga je potrebno stvaranje sustava koji se okreće pojedincu poštujući njegove mogućnosti, skrbeći za razvoj njegovih sposobnosti i priznavajući tako pravo na različitost.

7. LITERATURA

Adžić, D. (2011). Darovitost i rad s darovitim učenicima; Kako teoriju prenijeti u praksu. *Život i škola*, 25 (57), 171 – 184.

Alvino, J. (1995). *Considerations and Strategies for Parenting the Gifted Child*, preuzeto 19.6.2015. s http://www.gifted.uconn.edu/nrcgt/reports/rm95218/rm95218.pdf

Bakoš, A. i Kovačić, J. (2013). *Darovita djeca; Sanjari, emotivci i pokretači razvoja*, preuzeto 30.5.2015. s http://www.klinfo.hr/modules/mod_category/data/darovita_djeca.pdf

Crljen, M. i Polić, R. (2006). Briga za nadarenu djecu. *Metodički ogledi*, 13 (1), 137–147.

Cvetković-Lay, J. i Sekulić-Majurec, A. (1998). *Darovito je, što ću s njim?: priručnik za odgoj i obrazovanje darovite djece predškolske dobi*. Zagreb: Alinea.

Čudina-Obradović, M. (1991). *Nadarenost : razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje.* Zagreb: Školska knjiga.

George, D. (2005). *Obrazovanje darovitih : kako identificirati i obrazovati darovite i talentirane učenike*. Zagreb: Educa.

Grgin, T. (2004). *Edukacijska psihologija.* Jastrebarsko: Naklada Slap.

Hoback, J. i Perry, P. (1980). Common sense about educating the gifted and talented. *Educational Leadership*, 37 (4), 346-350.

Kass, J. i Cavallaro, M. (2010). *A World of Possibilities: Career Development for Gifted Student*, preuzeto 29.6.2015. s
http://www.ncda.org/aws/NCDA/pt/sd/news_article/27893/_PARENT/layout_details_cc/false

Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Zagreb : Školske novine.

O'Connor, J. (2012). Is It Good to be Gifted? The Social Construction of the Gifted Child. *Children & Society*, 26, 293–303.

Sekulić- Majurec, A. (1995). Darovita djeca i obitelj: istine i zablude. *Društvena istraživanja*, 4(4-5), 551-561.

Silverman, L. K. i Kearney, K. (1989). Parents of the extraordinarily gifted. *Advanced Development*, 1, 41-56.

Vizek-Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V., Miljković, D. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP- VERN.